

## ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

มีผู้แบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์เขมรเพื่อสะดวกในการศึกษาออกเป็น 5 ยุค<sup>(1)</sup> ดังนี้

1. สมัยต้น เป็นเหตุการณ์ก่อนคริสตศักราช ซึ่งการศึกษาไม่สู้จะได้ผลนัก แต่ก็สรุปได้อย่างมั่นใจว่า คนเขมรได้รับอิทธิพลอินเดียไว้มากแล้ว เป็นระยะที่ราชอาณาจักรฟูนันของเขมรตั้งอยู่แถบลุ่มน้ำโขง ในราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 1 มีกษัตริย์สืบต่อมาประมาณ 13 องค์ จนถึงราวปี ค.ศ. 539

---

(2) GROSLIER, George, Recherches sur les Cambodgiens d'après les textes et les monuments depuis les premiers siècles de notre ère, Paris, 1921.

สารภาพ และพาไปดูหลุมฝังศพอาวีรัง พอชุดลงไปก็ปรากฏว่าศพนั้นยังสด  
อยู่ไม่น่าเบื่อ ยิ่งเพราะเธอเป็นผู้หญิงที่บริสุทธิ์มิได้ชั่วช้าไปตามความคิด  
ของคนอื่น ๆ ตลอดจนแม้แต่บิดาของเธอ

ในปัจจุบันผู้คุมก็ยังเล่นโทษกันอยู่ และร้องเพลงบทสั้น ๆ ซึ่งแต่งให้  
แก่อาวีรังด้วยความรู้สึกอ่อนโยนละเมียดละไม เนื้อเพลงว่าดังนี้

#### Arirang(1)

Arirang arirang arariyo,  
Arirang hill-pass I am crossing now.  
If you run away leaving me behind  
your feet will get hurt within two miles.

การที่คนเกาหลีรักกันนิยมนิยายเรื่องนี้มาก ทำให้เห็นนิสัยประจำชาติที่  
เด่น ๆ ดังนี้

1. ชาวเกาหลีชอบเรื่องที่มีลักษณะเศร้าโศก
2. เชิดชูเกียรติของผู้หญิง ซึ่งมีอยู่อีกมากในทำนองนี้ ในวรรณกรรม  
อื่น ๆ ของเกาหลี
3. ทำให้คนเชื่อมั่นว่าการทำความดีเป็นสิ่งยั่งยืน แม้ตายไปแล้วก็ยังผู้  
เทิดทูนยกย่องอยู่เสมอ

#### บทละครและนาฏศิลป์

โดยเหตุที่คนเกาหลีได้รับวัฒนธรรมจีนไว้มาก ดังนั้นจึงรับความสวยงาม  
ประณีตมาจากจีนบ้าง นิสัยที่แท้จริงของเกาหลีก็เป็นคนรักสวยรักงาม รักความ  
สะอาด มีศิลปะ บ้านเรือนที่อยู่ของเกาหลีดูจากลักษณะภายนอกคล้าย ๆ จีน  
แต่ภายในคล้ายญี่ปุ่น ในบ้านญี่ปุ่นมีสิ่งของน้อยที่สุด แต่ของเกาหลีมีศิลปะวัตถุ  
สะสมไว้มาก เช่น หีบสลักสวย ๆ ฉากซึ่งเขียนเป็นลายละเอียดงดงาม บางที

(1) In-sob-Zong, *An Introduction to Korean Literature*, Seoul 1970 p. 230

2. สมัยโบราณ เริ่มตั้งแต่ราชอาณาจักรเจนละในศตวรรษที่ 6 คือราวๆปี ค.ศ. 550 มีการติดต่อกับจีนสืบต่อจากศตวรรษที่ 5 เขมรรู้จักศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และอารยธรรมอินเดียอื่น ๆ เริ่มขยายตัวอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปกรรมและวรรณกรรมประเภทนิทาน นิยาย

3. สมัยคลาสสิก ในราวศตวรรษที่ 1 ถึง 13 เป็นระยะที่เขมรรุ่งเรืองที่สุด ได้มีการก่อสร้างอนุสาวรีย์ที่ถาวรมั่นคงหลายแห่ง มีศิลาจารึกภาษาสันสกฤตและภาษาเขมร ราชอาณาจักรขอมกว้างใหญ่ไพศาล มีเมืองหลวงหลายแห่ง เพราะย้ายบ่อย เช่นเคยย้ายไปอยู่ที่นครธม เป็นต้น กษัตริย์ราชวงศ์นครวัดเริ่มตั้งราชธานีที่นครวัดและมีกษัตริย์สืบสันตติวงศ์ประมาณ 35 พระองค์ โดยเริ่มตั้งแต่พระเจ้าชยวรมันที่ 2 กษัตริย์ 27 พระองค์แรกลงท้ายพระนามว่า "วรมัน" ทั้งหมด อารยธรรมขอมในยุคของกษัตริย์ราชวงศ์นครวัดนั้นเน้นหนักไปในทางสถาปัตยกรรม ซึ่งมีทวารทองเป็นหอสถูปสร้างด้วยอิฐและหิน ความเจริญรุ่งเรืองของเขมรในยุคนี้กินเวลาร่วม 700 ปี

4. สมัยหลังนครวัด เริ่มตั้งแต่ศตวรรษที่ 14—16 เขมรเสื่อมลงทุก ๆ ทางโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการทหาร ญวนและไทยได้ทำสงครามกับเขมร ในศตวรรษที่ 16 ไทยได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาดและได้สิ่งของมีค่าไปไว้ในราชอาณาจักรอยุธยาเป็นอันมาก

5. สมัยปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่ขอมอยู่ในครอบครองของไทยยุครัตนโกสินทร์ จนกระทั่งตกไปเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1863

ตามเค้าเรื่องย่อ ๆ ทางประวัติศาสตร์ ไทยกับเขมรมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 เมื่อไทยแยกตัวเป็นอิสระตั้งอาณาจักรสุโขทัย ต่อมาก็มีการรบพุ่งรุกรานซึ่งกันและกันจนไทยได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาดในศตวรรษที่ 16

สำหรับนิยายทางประวัติศาสตร์ คนเขมรเชื่อกันว่า กษัตริย์เขมรสืบเชื้อสายมาจากฤๅษีกัมพูสวย์มภูวะ ดังนั้นจึงใช้ชื่อ กัมพูชา ซึ่งแปลว่าเกิดจากกัมพูเป็นชื่อประเทศ ฤๅษีกัมพูสวย์มภูวะมีเมียเป็นนางเงือกชื่อนางเมธาซึ่งพระศิวะได้ทรงอนุญาตให้ลงมาเกิด มีโอรส 2 องค์คือ ศรุตวรมัน และเชษฐวรมัน ดังปรากฏในศิลาจารึกพบที่ตำบลตาพรหม พระราชโอรสองค์ที่สองได้ทรงสร้างราชอาณาจักร *เชษฐปุระ* ขึ้น ซึ่งยังคงอยู่ต่อมาจนถึงสมัยนครวัดเป็นราชธานี อยู่ในแคว้นจำปาสัก นอกจากนี้ในนิยายประวัติศาสตร์หรือตำนานได้กล่าวถึงการสงครามระหว่างเชษฐปุระกับพวกจามซึ่งมีบ่อย ๆ ราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 5 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 6

นิยายทางประวัติศาสตร์อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเล่าถึงเขมรว่ามีเจ้าหญิงธิดาพระยานาคราช ทรงพระนามว่าเจ้าหญิงโสมะ ทรงสมรสกับกวนดินยะ (ครองราชย์ ระหว่าง ค.ศ. 484–514) มีโอรสชื่อรุทรวรมัน (ค.ศ. 514–ราว 550) กวนดินยะเป็นกษัตริย์องค์แรกในราชอาณาจักรฟูนัน เจ้าชายองค์หนึ่งในราชวงศ์ได้ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงแห่งราชวงศ์กัมพูชา ต่อจากนั้นก็เล่าเรื่องแคว้นเล็กแคว้นน้อยก่อนสมัยนครวัด ซึ่งตกอยู่ใต้อำนาจกษัตริย์ชาวราชวงศ์ไศเลนตระ

อารยธรรมเขมร ความเจริญสูงสุดของเขมรอยู่ในสมัยราชอาณาจักรนครวัด ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 9 ผู้สร้างนครวัดเป็นราชธานีคือพระเจ้าชัยวรมันที่สอง (802–850) ทรงกู้เอกราชจากกษัตริย์ชวา ระหว่างเตรียมการกู้เอกราชได้ทรงใช้เมือง อินทรปุระ มีพราหมณ์ที่ฉลาดสามารถมากชื่อ คิวไกวัลย์ เป็นปุโรหิต เป็นผู้ริเริ่มถวายพระนามกษัตริย์เขมรว่า “มหाराชา” หรือ “จักรวาทิน” แสดงว่าทรงยิ่งใหญ่ ไม่ขึ้นกับใคร พราหมณ์คิวไกวัลย์นี้มีบทบาทสำคัญในการปลุกฝังและเผยแพร่อารยธรรมอินเดียในราชอาณาจักร

เขมร ได้เป็นผู้นำในการบูชาพระศิวะ และเจ้าแม่กาลี ซึ่งมีอิทธิพลมากในราชสำนักเขมร มีการก่อสร้างศิวลึงค์มากมายทั้งบนภูเขาและที่ราบสูง เช่นบนภูเขาพนมกุเลน และบนฐานป้อมกลางใจเมือง ใช้เป็นที่สักการบูชาเป็นประจำ เป็นสัญลักษณ์ของพระศิวะ แสดงว่าทรงสถิตอยู่กลางใจเมือง นครวัดและทรงคุ้มครองให้พ้นผองภัย พระเจ้าชยวรมันที่สองทรงนับถือศาสนาพราหมณ์ ทรงใช้ระบบเทวราชา ตามอย่างกษัตริย์อินเดียแห่งลุ่มน้ำสินธุ ได้นำพระราชพิธีต่าง ๆ มาใช้ในราชสำนักเขมร รวมทั้งเครื่องราชูปโภค การใช้ราชาศัพท์ และกฎข้อบังคับของราชสำนักหรือกฎมนเทียรบาล ทรงสร้างเทวสถานสำหรับศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศล เป็นจำนวนมาก ต่อมาได้ย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่ *หริหรัลย์* ทรงสร้างวัง เรียกว่า *มนเทียร* (สันสกฤต) และกำหนดข้อบังคับของวังคือ *กฎมนเทียรบาล* เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ ได้ถวายพระนามว่า *วิศณุโลก*

กษัตริย์ที่สร้างอารยธรรมให้เขมรอย่างเห็นได้ชัดอีกพระองค์หนึ่งคือพระเจ้า อินทวรมัน (ค.ศ. 877—889) ทรงสร้างศิลาจารึกขึ้นมากมาย มีพราหมณ์ชื่อศิวโสมะ คู่บารมี เป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่ รอบรู้วิชาการลึกซึ้งกว้างขวางหลายด้าน มีการริเริ่มสร้างเขื่อนทดน้ำ ต่อมาอีก 100 ปี จนถึงสมัยพระเจ้าชยวรมันที่ห้าเป็นยุคที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากทางสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะสร้างศาสนสถานเพื่อหวังอำนาจเทพเจ้าคุ้มครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข มีการติดต่อกับประเทศจีน มีกำหนดพระราชพิธีอย่างเป็นทางการ มีการสร้างวัดในพุทธศาสนาบ้าง แต่สร้างเทวสถานมากกว่า อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมนครวัดนั้นยิ่งใหญ่เพราะได้รับ วัฒนธรรมอินเดียโดยมีพราหมณ์ ผู้คงแก่เรียนเป็นผู้ริเริ่มนำมาใช้ วัฒนธรรมนครวัดแผ่ขยายไปทั่วบริเวณแม่น้ำโขง และแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งมีชนชาติต่าง ๆ อยู่เช่นมอญและไทย ความรุ่งเรืองนี้อยู่ได้นานถึง 700 ปี ดังกล่าวแล้ว สมัยเสื่อมคือศตวรรษที่ 14

ประวัติวรรณคดีเขมร เพื่อสะดวกในการศึกษาจะแบ่งวรรณคดีเขมร  
ออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. วรรณกรรมศิลาจารึกภาษาสันสกฤตและเขมรโบราณ
2. วรรณกรรมศาสนา
3. วรรณกรรม ฆราวาส

### 1. ศิลาจารึกภาษาสันสกฤตและเขมรโบราณ

จารึกชั้นที่เก่าแก่ที่สุดที่ตกมาถึงมือในปัจจุบัน คือ จารึก *ตวล วัด กัน*<sup>(1)</sup>  
ตำบลอังกอร์บุรี จารึกในราวมหาศักราช 533 ตรงกับ ค.ศ. 611 ภาษาที่ใช้  
จารึกเป็นภาษาเขมรโบราณ หรือขอมเก่า เขียนเป็นร้อยแก้ว เนื้อความกล่าว  
ถึงรายละเอียดการสร้างวัด รายชื่อทาส และสิ่งของที่อุทิศทิ้งไว้ในที่ฝังศพ<sup>(2)</sup>  
วัฒนธรรมเช่นนี้ ไทยก็มีปฏิบัติตั้งจะเห็นได้จากจารึกนครชุม ซึ่งเล่าถึงการสร้าง  
พระพุทธรูปศรีวิรัตนมหาธาตุในปี ค.ศ. 1257 ในสมัยพญาลือไท

จารึกที่มีคุณค่าสูงทางวรรณคดีได้แก่จารึกภาษาสันสกฤต เนื้อความกล่าว  
ถึงความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าแผ่นดินเขมร มีทำนองการเขียนในเชิงสรรเสริญ  
พระเกียรติ แบบโคลงสฤติของฮินดูเพื่อสวดสรรเสริญเทพเจ้า ผู้แต่งข้อความ  
เชื่อได้แน่ว่าเป็นชาวอินเดีย เพราะภาษาสันสกฤตที่ใช้ในันแสดงภูมิรู้ในภาษา  
อย่างลึกซึ้ง มีร่องรอยอิทธิพลมหาภารตะ และรามายณะ ในจารึกภาษาสัน-  
สกฤตอื่น ๆ

จารึกภาษาสันสกฤต เขียนไว้บนแผ่นหินหลายชนิดเช่นตามเสาหินที่  
ใช้สร้างเป็นโบราณสถาน ประตุ หน้าบันเหนือประตูบนก้อนหินโดดเดี่ยว

(1) COEDS Georges, *Inscriptions du Cambodge*, en 7 volumes.

(2) COEDS, Georges, *Littérature Cambodgienne*, in: *Indochine, Exposition Coloniale Internationale de Paris*, publié sous la Direction de Sylvain LEVI, Paris 1931, p. 180.

บนแผ่นดินที่ฝั่งไว้และที่จารึกไว้บนรูปหล่อโลหะ มีทั้งทองแดง ทองคำ ตลอดจนโลหะมีค่าอื่น ๆ จารึกภาษาสันสกฤตเป็นหลักฐานใช้ในการค้นคว้าความจริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีเขมร ยุคจารึกเริ่มตั้งแต่ศตวรรษที่ 7 ถึง 13 ต่อจากนั้นก็หมดไป แล้วเริ่มมีการจารึกใหม่ ในศตวรรษที่ 16 ศิลาจารึกในศตวรรษที่ 10 ส่วนมากเป็นภาษาเขมรโบราณแล้วถึงตำนานประวัติศาสตร์เขมรดังกล่าวแล้วข้างต้น

จารึกภาษาขอม ที่กำแพงนครวัด มีเนื้อความเล่าถึงพระราชพิธีและความเชื่อในศาสนา มีจารึกตอนหนึ่งเขียนเป็นคำประพันธ์ต่างจากจารึกแห่งอื่น ๆ ได้เขียนบอกเวลาไว้แน่ชัดคือมหาศักราช 1623 (ค.ศ. 1545) นักปราชญ์เขมรคืออาจารย์โอเจียงอ้างว่าเป็นบทร้อยกรองภาษาเขมรที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่เท่าที่มีอยู่<sup>(1)</sup> ในจารึกชิ้นต้น สืบบรรทัดแรกดังนี้

น 1623 (เอก นัต โท ตวี)  
 สก นิ อี มาแสง ไน  
 ทวาร ทส รช มาฆ ไม  
 ทิพาร ไถง พระ สสติ

เป็นคำประพันธ์ที่บทหนึ่งมี 4 บาท บาทหนึ่ง มี 5 พยางค์ ในบทประพันธ์ชิ้นแรกนี้จะเห็นว่าเป็นภาษาเขมร ซึ่งมีคำบาลีปะปนอยู่มากกว่าคำสันสกฤต ทวาร มาฆ ทิพาร ทส รช แสดงว่าภาษาสันสกฤตได้เสื่อมความนิยมลงแล้ว เดิมภาษาสันสกฤตใช้เป็นภาษาราชการของเขมรโบราณ (โปรดเปรียบเทียบกับการเสื่อมของภาษาสันสกฤตในสมัยพ่อขุนรามคำแหงด้วย) ข้อความต่อการบอกเวลาที่แน่นอนดังกล่าวแล้วก็มีเรื่องเกี่ยวกับการเดินทางไปนมัสการ

(1) AU CHIENG: Etudes de Philosophie indo-khmère, II, l'Enoncé de la date en chiffre 1623 çaka dans la grande inscription d'Angkor-vat, J.A., tome CCL, facicule no 4, 1962, p. 584-591.

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระราชพิธี โบราณ พระราชพิธีทางศาสนา พุทธประวัติบางตอน  
เขียนด้วยความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธาอย่างเด่นชัด

## 2. วรรณคดีศาสนา

ส่วนมากเขียนเป็นภาษาบาลี เขียนลงบนแผ่นหนังสัตว์บ้าง บนใบลาน  
บ้าง และบนสมุดซึ่งพบไปมาแบบแอกอร์เดียนเช่นเดียวกับสมุดไทย ตัวอักษร  
ที่ใช้เขียนภาษาบาลีใช้ อักษรมูล หรือที่ไทยเรียกว่า ขอมบรรจง ในบรรดา  
วรรณกรรมศาสนาที่มีชื่อเสียงมากที่สุดก็คือ ไตรภูมิ ไตรปิฎก สมยพุทธนิทาย  
ชาดกต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวสสันดรชาดก ซึ่งมีทั้งในไทย เขมรและลาว  
เน้นความเมตตากรุณา ส่วนวรรณกรรมคำสอนซึ่งมีบ่อเกิดมาจากจริยธรรม  
ทางศาสนา ก็ได้แก่วรรณกรรมที่ชื่อว่า “ฉบบั”

ฉบบั หลังจากที่พุทธศาสนาเข้ามาแทนที่ศาสนาพราหมณ์อย่างเต็มที่  
แล้ว ภาษาบาลีก็มีบทบาทสำคัญมาก ภาษาบาลีได้ ใช้เขียนวรรณกรรมฉบบันี้  
ด้วย มีความมุ่งหมายเพื่อสอนศีลธรรมแก่ประชาชนทั่วไป<sup>(1)</sup> (อาจจะเปรียบ  
ได้กับสุภาษิตสอนหญิง โคลงโลกนิติ และวรรณกรรมคำสอนอื่น ๆ ของไทย  
แต่ไม่พบในลาว)

คำว่า “ฉบบั” แปลว่า แบบอย่าง เอาอย่าง เลียนแบบ คนเขมรรู้จัก  
อย่างแพร่หลาย ยึดถือเป็นคู่มืออบรมบุตรหลาน และเตือนใจตนเอง ถือปฏิบัติ  
กันอย่างเคร่งครัดและเต็มไปด้วยศรัทธา เป็นวิธีสอนศีลธรรมที่แนบเนียนและ  
ได้รับผลดียิ่ง ผู้สอนไม่รู้สึกลัวตัวไม่มีปฏิกิริยาต่อต้าน คำประพันธ์ที่มีจังหวะ  
สัมผัสสอดคล้องต้องกันนั้นช่วยให้จดจำขึ้นใจได้โดยไม่ต้องท่อง ถ้อยคำที่ใช้  
ก็ได้รับการคัดเลือกอย่างพิถีพิถัน คมคาย กะทัดรัด เข้าใจง่าย

(1) ฉบบัผแสง ๆ (ภาษาเขมร) พุทธศาสนานับัตติย, พนมเปญ, พ.ศ. 2510. (พิมพ์  
จากหนังสือใบลาน ของขอม)



วรรณกรรม “ฉบับ” นี้คงจะแต่งขึ้นประมาณศตวรรษที่ 16 มีหลายบทหลายตอน บางตอนไม่มีชื่อผู้แต่ง เช่น

ฉบับเสวย (สำหรับสตรี) พระเจ้าอังกว (1847—1860) ทรงนิพนธ์

ฉบับโกนเงา (สำหรับเด็ก) ไม่มีชื่อผู้แต่ง

ฉบับแก้วกาล (ว่าด้วยระเบียบประเพณีที่ควรปฏิบัติ) สันนิษฐานว่าคงเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนา

ฉบับกรม (เป็นประมวลความรู้ต่าง ๆ) สันนิษฐานว่าข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นผู้รวบรวม และแต่งเติม

ฉบับตรีเนต (ตำราความประพฤติดีสามประการ)

ฉบับบอกจาส์ (อ่านว่า บอก—จ๊ะ คือตำรารวบรวมสุภาษิตโบราณบางสุภาษิตมีข้อความคล้ายสุภาษิตพระร่วงแทบจะทุกตัวอักษร)

ฉบับตันเมียนชลอน (ความประพฤติเฉพาะบุคคล)

ฉบับบันดัมเศรษฐี (ข้อเตือนใจพ่อค้าเศรษฐี)

ฉบับ เมย บัณฑิต (ตำราสร้างปัญญา)

อย่างไรก็ตามสันนิษฐานว่าผู้แต่งคงเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนา นักปราชญ์ หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ จะเป็นใครแต่งก็ตาม ไม่ได้ทั้งรื่องรอยความคิดเห็นส่วนตัวไฉน และไม่กล่าวถึงชีวิตส่วนตัวด้วย จึงไม่สามารถสืบค้นให้แน่นอนได้ ส่วนมากก็กล่าวถึงข้อคิดและคติที่คนทั่วไปเชื่อถือและยึดมั่น

วรรณกรรม ฉบับ ฉบับที่คนเขมรแทบจะทุกคนรู้จักและจำได้ขึ้นใจมาแต่เล็กแต่น้อย ก็คือ ฉบับโกนเงา (เขียน กุณ-เงา อ่านว่า โคน-เงา) ใช้คำประพันธ์

“กาคติ” หรือ รอยเท้าของกา บทหนึ่งประกอบด้วย 7 คำกลอน ๆ หนึ่งประกอบด้วย 4 พยางค์ หลายบทคล้าย สุภาษิตโลกนิตีคำโคลง เช่น บทที่ขึ้นต้นด้วย บาทแรกดังนี้

“ นาคมีพิษเพียง            สร้อยโย.....”  
“ ขนุนเมื่อสุกไซ้            มีพรรณ.....”  
“ ถึงจนหนสูักัด            กินเกลือ.....”  
“ ผลเตื่อเมื่อสุกไซ้            มีพรรณ.....”

ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่า สุภาษิตโลกนิตีของไทย และบางตอนในฉบับ ไทเนจา เขมร คงมาจากบ่อเกิดเดียวกันคือ วรรณกรรมคำสอนเก่าแก่ของ อินเดีย

### 3. วรรณกรรมรเวาต

ในศิลาจารึกคริสตศตวรรษที่ 16 ได้เล่าว่าพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อสัมจารมัน ได้ถวายหนังสือแต่เทพเจ้า คือ ไตรภูวนศวรร 1 เล่ม รามายณะ 1 เล่ม ปุราณะ 1 เล่ม และมหาภารตะคู้หนึ่ง<sup>(1)</sup> ทำให้เชื่อแนได้ว่า วรรณกรรมอินเดีย คลาสสิกนั้นมียู่แล้วในประเทศเขมรตั้งแต่ก่อนคริสตศตวรรษที่ 6

เขมรมีวรรณกรรมที่ได้บ่อเกิดมาจากรามายณะเรียกชื่อว่า *เรียมแกร์* (เขียนตามเสียงอ่าน รามเกียรติ เขียนตามตัวอักษร) แต่ก็ได้เจือปนความเชื่อ และปรัชญาหลายอย่างทางพุทธศาสนา ผู้แต่งได้พยายามอธิบายว่าพระรามเป็น อวตารจากพระวิษณุ ในตอนต้น ครั้นตอนท้าย ๆ ก็ได้บอกว่าพระนารายณ์ ก็คือพระโพธิสัตว์<sup>(2)</sup>

(1) SARKAR, Kalyan Kumar, *Contacts entre l' Inde ancien et le Cambodge dans le damaine littéraire et linguistique*, Thèse de Doctorat de l' Université, inédite, Paris, 1961, p. 48

(2) MARTINI, François, *Note sur l' Empreinte du Bouddhisme dans la Version cambodgienne du Rāmāyana*, J.A., Paris, 1952, p. 67-69.

คำสัตย์สาบานของข้าราชการในพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 จารึกในปี 1011 เขียนเป็นร้อยแก้วสั้น ๆ เป็นบ่อเกิดและแบบอย่างของ “ประกาศแข่งน้ำโคลงห้า” ของไทยยุคอยุธยาตอนต้น

วรรณคดีสมัยใหม่ของเขมรเริ่มตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 ยังคงใช้ภาษาบาลีปนภาษาเขมรโบราณ ส่วนมากเป็นตำราวิชาการที่ได้จากอินเดียโดยตรง เช่น พวก *กบวน* (คำเขมรแปลว่าตำรา) คือ กบวนดาราศาสตร์ หมอจตุ ตำรายากบวนไสยศาสตร์ สำหรับตำราทางกฎหมาย ไม่ใช่ คำว่า *กบวน* แต่ใช้คำว่า *กรม* ซึ่งแปลว่ากฎ, บัญญัติ เล่าเรื่องคดีความการพิจารณาชำระโทษผู้กระทำผิดกฎหมายและรวบรวมคำตัดสินของพระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อน ๆ (อาจเปรียบได้กับ มังรายราชศาสตร์ของไทย) เรื่องที่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมอย่างเห็นได้ชัดคือ *กรรมนทีรบาล* หรือกฎมนเทียรบาลแห่งยุคอยุธยาตอนต้น นอกจากนั้นวรรณกรรมพราวนวาก็ยังมีตำราประวัติศาสตร์ซึ่งเขมรเรียกว่า *ระเบียบกษัตริย์* (เขียนตามเสียงอ่าน รบา—กษัตริย์ เขียนตามตัวอักษร) ส่วนวรรณกรรมที่แพร่หลายที่สุดก็คือ *นิทาน นิยาย นวนิยาย* บางเรื่องก็เขียนเป็นร้อยแก้ว บางเรื่องเขียนเป็นร้อยกรอง ใช้ภาษาง่าย ๆ ถึงแม้จะเป็นคำโบราณตามยุคสมัยที่ล่วงเลยไปแล้วก็ยังเข้าใจได้

นิทานนิยาย เป็นวรรณกรรมที่มีต้นฉบับเหลืออยู่มากที่สุด อาจแบ่งออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

1. นิยายปรัมปรา กล่าวถึงสัตว์และบุคคล เช่น เสือ กระจ่าง จระเข้ ช้าง เชื่อแน่ว่าเป็นความคิดริเริ่มของเขมรเอง<sup>(1)</sup> นิทานปรัมปราที่ค้นเขมร

(1) *Recueil de Contes Khmers, Série de Culture et Civilisation Khmères, Institut Bouddhique, Pnom Penh, 1970*  
ประชุมเรื่องพงษแมร, ภาค 1, ภาค 2 (ภาษาเขมร) พุทธศาสนบัณฑิตย, พนมเปญ, 2512

รู้จักดีที่สุดได้แก่นิทานเรื่อง “หัวล้านทั้งสี่” กล่าวถึงชายหัวล้านสี่คน เดิน  
ทางเพื่อหาผู้หญิงมาเป็นภรรยา ได้ผจญภัยอย่างตื่นเต้นแถมขบขัน จนในที่สุด  
ก็ได้พบหญิงหม้ายผู้หนึ่ง นางยอมเป็นภรรยาของชายทั้งสี่โดยมีข้อแม้ว่า ชาย  
เหล่านั้นต้องทำงานตามที่นางกำหนดให้ คือคนที่ 1 หาผัก คนที่สองดักน้ำ  
คนที่สาม หาหิน คนที่สี่ หุงข้าว เป็นงานที่หนักมากจนในที่สุดไม่สามารถ  
ทนได้ จึงหนีภรรยาไปพบคนป่าดงดิบเหี่ยวทางศาลอยู่บนยอดศาล จึงเข้า  
ช่วยเหลือ เป็นเหตุให้ชายทั้งสี่ตีระชนกันแตกตาย เพราะชายป่าดงดิบ  
หย่อนตัวลงมาบนผ้าขาวม้าที่ขึงไว้ด้วยมือของชายทั้งสี่<sup>(1)</sup>

2. นิทานพื้นเมือง ท้องเรื่องประกอบด้วยเรื่องราวและหลักการง่าย ๆ  
ของบุคลิกรวมตา ซึ่งมีหลายอาชีพ หลายบุคลิกลักษณะ และหลายอัช-  
ศัย<sup>(2)</sup> ที่น่าสังเกตก็คือมีหลายเรื่องที่ได้เค้าโครงมาจากนิทานอินเดีย และ  
มีหลายเรื่องที่เหมือนกับประเทศไทยและลาว เช่นเรื่อง *อาเจย* หรือศรีธนญไชย  
ลาวเรียก *เชียงเมียง* เป็นต้น และเรื่อง *เนียงกังเรย*<sup>(3)</sup> หรือนิทานเรื่องนาง  
สิบสอง ซึ่งมีในไทยและลาว

3. นิทานธรรม มีจุดประสงค์เพื่ออบรมสั่งสอนคนทั่วไป เขมรเรียก  
ว่า *เรื่องประเดา* มีลักษณะเป็นเขมรแท้ มีนิทานต่างๆ หลายเรื่องเช่นเรื่อง  
*ฉับกิงกันไทร* (กิง แปลว่า แข็ง, พับงอไม่ได้; กันไทร แปลว่า ตะไคร  
หมายความว่า *คมเหมือนตะไคร*) จุดมุ่งหมายเพื่อสอนผู้ที่จะเป็นประมุขของ

---

(1) ตำนกพิมพ์ พุทธศาสนบัณฑิตแห่งกัมพูชาพิมพ์เป็นชุดๆ มีทั้งภาษา  
เขมร และภาษาฝรั่งเศส นิทานเรื่องหัวล้านทั้งสี่ หรือ *Histoire des Quatre  
Chauves* อยู่ในเล่มที่ 4, 1970

(2) เช่นเรื่องเสือ เรื่องกระต่ายกลางการ เรื่องคนหาปู เรื่องงูแก๊งก้อง เรื่องวัวบินได้  
เรื่องเศรษฐีทั้งสาม เป็นต้น

(3) *Les douze jeunes filles on l'Histoire de Neang Kangrey, Série de  
Culture et Civilisation Khmères, No 1, Institut Bouddhique, Pnom  
Penh 1969.*

รัฐ ในแง่ของการตัดสินความและการใช้คติธรรมทางพุทธศาสนา และแสดงให้เห็นความสำคัญของพระโพธิสัตว์

นวนิยาย เพิ่งเริ่มแต่งในคริสต์ศตวรรษที่ 19 นี้เอง ส่วนมากเป็นเรื่องแปล หรือแปลงจากนวนิยายภาษาฝรั่งเศส เกี่ยวกับเรื่องความรักมีมากที่สุด ความทุกข์ ความสุข รวมทั้งเรื่องที่ดัดแปลงจากวรรณคดีคลาสสิกของอินเดีย มีนวนิยายที่แปลงจากเรื่องขุนช้างขุนแผน และอิเหนาของไทยและของชาว นวนิยายสมัยใหม่มีทั้งโรแมนติก และสมจริง (realistic)

บทเพลง มีมากมาย ทั้งที่เป็นบทร้องสั้น ๆ และใช้ร้องเล่าเรื่องนิทานยาว ๆ ตั้งแต่ต้นจนจบ ส่วนมากเป็นเพลงรัก เพลงในงานเทศกาลเกี่ยวกับข้าวสงกรานต์ ฉลองปีใหม่ มีเพลงกลอนยาว ซึ่งได้รับอิทธิพลจากไทย ขึ้นต้นคำร้องวรรคแรกเป็นภาษาไทย แล้วต่อด้วยคำร้องภาษาเขมรไปจนจบ เช่น มาเถิดเหวยมาเถิดว มาแต่ของเขา ของเราไม่มา... เป็นต้น

บทละคร ต้นฉบับบทละครที่เก่าแก่ที่สุดของเขมรเท่าที่มีอยู่ คือ *รามเกียรติ์คำพากย์* <sup>(1)</sup> ต้นฉบับส่วนมากขาดหายไปไม่ครบถ้วน ตอนที่มิสภาพดีที่สุดได้แก่ตอน *ลักพานางสีดา* แต่งเป็นกาพย์ฉับ 16 เหมือนของไทย สันนิษฐานว่าต้นฉบับรามเกียรติ์คำพากย์ของไทยสมัยพระนารายณ์มหาราชคงได้แบบอย่างมาจากเขมร นำมาดัดแปลงให้ถูกรสนิยมของคนไทย เช่น เพิ่มเดิมรายละเอียดและอารมณ์ขึ้น <sup>(2)</sup> ส่วนบทละครร้องบทละครรำนั้นเขมรได้

(1) PINITPOUVADOL, Sidtha, *L'influence khmère dans la littérature Siamoise du XIII e au XVIII e siècle*, Thèse de Doctorat d' Université, inédite, Paris, 1966, p. 127-134.

(2) มีต้นฉบับรามเกียรติ์คำพากย์ภาษาเขมร ณ *หอสมุดสำหรับพระนคร* ด้วย เมื่อปี พ.ศ. 2471 กรมพระยาคำรราชานภาพได้รวบรวมตีพิมพ์ขึ้นเกือบครึ่งก็กษัตริย์วทชน ๒๒ กับคอนสีคาหยา ตอนที่ไม่ได้ตีพิมพ์ก็มีกษัตริย์วทชน และกษัตริย์พิราพบัว ซึ่งต้นฉบับขาดไปเหลือเพียงกระท่อนกระแท่น

รับอิทธิพลและแบบอย่างไปจากไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สำหรับบทละครสมัยใหม่ ได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเศสบ้าง และจากวรรณกรรมคลาสสิกของอินเดียบ้าง.

ตัวอย่างข้อความบางตอนในรามเกียรติ์คำพากย์ภาษาเขมรที่ดัดพิมพ์ในไทย (กรุงเทพฯ 2471) ดังนี้

	คำแปลภาษาไทย	
	เขมร	ไทย
อุองเนาะนางสุรปนักขา	อุองเนาะ	ปางนั้น
ยลฤทธิรามา		
ธิดาชวีงฤทธิพล ฯ	รีง	แข็ง
ยลทุษณยลตรีภักตร์ยล	ยล	เห็น
กรุงขรณนิสสล	นิสสล	นี้, ก็, และ
นุพตสุพณท์ลูะมรณ ฯ	มวย	หนึ่ง, เคียว
มวยองค์เจ็ญจากพระนคร	เจ็ญ	ออก
ฉลองชลสาคร	ฉลอง	ข้าม
ก็ลูะบุรินทร์ลงกา ฯ	ลูะ	ถึง
ภูลจุลฑูตกรุงราพนา	ภูล	ถึง
สุวแถลงเจษฎา	จุล	เข้า
พระรามพระนรุพลักษ์ณ ฯ...		

ข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงนางสาว/นักชา (เขมรเรียกว่า สุรปนักชา) เมื่อได้เห็นฤทธิ์อำนาจของพระรามว่ามีเข้มแข็งจนทูลชน ตรีภักษ์ และ ขรณ ตลอดจนไพร่พลล้มตายลงเช่นนั้นก็ออกจากพระนครไปแต่ลำพังผู้เดียว ข้าม น้ำมาจนถึงกรุงลงกา ครั้นไปถึงแล้วก็เข้าไปกราบทูลทศกัณฐ์ (เขมรเรียกว่า ราพน) เล่าเรื่องเกี่ยวกับพระรามและพระลักษมณ์

กวีนิพนธ์ คนเขมรชอบฟังนิทานนิยาย ไม่ค่อยมีนิสัยเป็นเจ้าบเจ้า กลอน ถึงแม้กวีนิพนธ์บทแรกจะมีอายุนับตั้งแต่ ค.ศ. 1545 แล้วก็ตาม เขมรก็ไม่ค่อยมีวรรณกรรมประเภทกวีนิพนธ์เป็นชิ้นเป็นอันนัก มีแต่บทเพลงและ นิทานคำลอนบางเรื่องเท่านั้น อย่างไรก็ตามกวีนิพนธ์ “ลเบือกองกอร์วัต” หรือการสร้างนครวัต นับว่าเป็นกวีนิพนธ์ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นวรรณคดีของ ชาติเขมร

การสร้างนครวัต หรือ ลเบือกองกอร์วัต เขียนเป็นคำประพันธ์เรียก ว่า “บทพราหมณ์คิตะ” คือบทเพลงหรือดนตรีของพราหมณ์ บทหนึ่งมีสี่ บรรทัด บรรทัดหนึ่งมี 5—6 พยางค์ มีการขับร้องประกอบ หรืออ่านเป็น ทำนองเสนาะ ดังนั้นถึงจะไม่บังคับเสียงสูงต่ำ ก็มีทำนองไพเราะ สัมผัส ส่วนมากเป็นสัมผัสนอก พยางค์สุดท้ายของบรรทัดแรก ส่งสัมผัสไปยัง พยางค์ที่ 3 ของบรรทัดที่สอง พยางค์สุดท้ายของบรรทัดที่สอง ส่งสัมผัสไป ยังพยางค์สุดท้ายของบรรทัดที่สาม และพยางค์สุดท้ายของบรรทัดที่สามก็ส่ง สัมผัสไปยังพยางค์ที่สามหรือสี่ของบรรทัดที่สี่ สัมผัสระหว่างบทกำหนดไว้ดังนี้ คือ พยางค์สุดท้ายของบรรทัดที่สี่ สัมผัสกับพยางค์สุดท้ายของบรรทัดที่สอง ของบทที่สอง ดังแผนผังคำประพันธ์ต่อไปนี้



เนื้อเรื่องของ *ลเบิกอังกอร์วัตต์* เริ่มด้วยการระลึกถึงคุณพระพุทธรเจ้า มีใจความดังนี้ “เราระลึกถึงคุณพระพุทธรเจ้าด้วยใจเป็นห่วง พระองค์สถิตเหนือพระแท่น ข้าพเจ้ารู้สึกซาบซึ้งในพระพุทธรคุณในขณะที่กำลังล้มลงกราบบูชาต่อพระนัตตาพระพุทธรปฏิมาซึ่งหมดจดงดงามหาที่เปรียบมิได้ พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ ทรงคุ้มครองสัตว์โลก”

ต่อจากนั้นก็เริ่มเล่าถึงโบราณสถาน 5 แห่งซึ่งสูงค่า ซึ่ง *พระวิสุนการ* (เขียนตามตัวอักษรเขมร) เสด็จลงมาเนรมิต เนื้อเรื่องที่เล่าต่อไปก็คือเรื่องของพระเจ้าแผ่นดินเขมรพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพระเจ้าพาดวงศ้อัจจรัย ทรงพลานุภาพมหาศาล ปกครองบ้านเมืองด้วยสันติและธรรม ทรงมีมหีพระนาม ไทวาทิ งามเลิศเป็นเอกเหนือบรรดาสนมทั้งหลาย มีข้าราชการบริพารเฝ้ามากมาย ประกอบด้วยมุขอำมาตย์ ราชมนตรีตลอดจนเจ้าประเทศราช ซึ่งเสด็จมาสาหมักดีถวายบรรณาการ ต่อมาทรงมีพระโอรสทรงพระนามว่าพระเกตุมาลา เทพเจ้าประทานให้มาประสูติ ดังนั้นจึงประทานพระ *วิสุนการ* ลงมาสร้างเมืองให้สมเกียรติ เมืองนั้นคือนครวัตต์.



ส่วนกวีนิพนธ์เรื่อง “อาเจย” หรือธนูชัย หรือ กเมงชัย (กเมง แปลว่า  
เด็ก) นั้น จัดเป็นประเภทนิทานคำกลอน เป็นเรื่องที่แพร่หลายมากในเขมร  
เช่นเดียวกับในไทยและลาว แต่เรื่องของเขมรหนักไปในทางโหดร้าย และ  
ของลาวซึ่งชื่อว่า “เชียงเมียง” ก็หนักไปทางการพนัน